

Nesih Bağlamında Recim Âyeti Sorunu

Doç. Dr. Muhsin DEMİRCİ*

Abstract

As it is well known, according to most of the Muslim Scholars the text, which is called Rajm verse, was abrogated (mansukh) however its statute is valid. Therefore, it must be applied when adultery was fully proved according to Islamic conditions. For, the Prophet applied the statute of this verse to the married adulterer and adulteress. It must be stated that, the Prophet's source of rajm punishment is the result of his personal judgement, not Quran itself. For, if the source of rajm penalty was the Quran verse, it should have been existed in the Quran by its text. The idea that the rajm punishment is taken from the Quran, is an extension of the efforts to attribute rajm penalty to the Quran directly. The differences in the narration of the Rajm verse also prove that this verse was not a part of the Quran. Such a difference in the text of this verse, goes against the condition that all the verses of the Quran are transmitted successively (mutawâtir). If a text is not literally transmitted in a way that is called mutawâtir, although its meaning has been transmitted successively, it cannot be considered as verse of the Quran. Hence the source of the punishment of adultery is not the Quran but the practice of the Prophet. In other words, no verse was revealed that commands the rajm practice. Hence, the claiming of the abrogation of a non-revealed verse goes both against the logic as well as reality.

Giriş

Bilindiği gibi recim âyeti, İslâm bilginlerinin çoğunluğuna göre lafzının neshedilip hükmünün yürürlükte bırakıldığı bir âyettir. Bu itibarla konunun nesihle yakın bir ilişkisi vardır. İşte söz konusu ilişkisi sebebiyle asıl konuya geçmeden önce nesih hakkında kısa bir bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Nesih sözlükte, "izâle etmek, gidermek, değiştirmek ve nakletmek" manalarına gelmektedir¹. Terim olarak ise, şer'î bir hükmü daha sonra gelen şer'î bir delille yürürlükten kaldırmaktır². Yani nesih, geçici bir süre için konulan bir hükmün zamanı gelince şer'î bir delille ortadan kaldırılması demektir. Bu itibarla yürürlükten kaldırılmış önceki hükme "mensûh", onu ortadan kaldıran ikinci hükme de "nâsîh" denilmektedir.

* M. Ü. İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

¹ er-Râğîb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an*, (nşr. Muhammed Seyyid Keylân), Beyrut ts, s. 490; ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, Kahire 1960, s. 952; ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'an*, (nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Mısır 1972, II, 29; et-Tehânevî, *Keşşâfu istilâhâtü'l-fünûn*, İstanbul 1404/1984, II, 1377.

² Tarifler için bk. Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rifât, İstanbul, 1327*, s. 163; ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'an*, Mısır ts, II, 176 vd.

Nesih, hem Kur'an, hem Sünnet hem de bu iki kaynak arasında söz konusu edilmiştir. Sözü edilen iki kaynağın kendi içerisinde, Kur'an'ın da hadisi neshinde ihtilaf olmamakla birlikte, sünnetin Kur'an'ı neshi âlimler arasında tartışma konusudur. Meşhur olan görüşe göre sünnet Kur'an'ı neshedemez. Ancak İmâm Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ve İmâm Mâlik (öl. 179/795) gibi âlimler Sünnetin de Kur'an'ı neshedebileceğini ileri sürmektedirler³.

İslâm bilginleri, neshin prensip itibarıyla aklen câiz olup, önceki dinler arasında da fiilen vâki olduğu noktasında fikir birliği içerisindeyler. Yani söz konusu anlayışa göre Tevrat'ın bazı hükümleri İncil'le, Tevrat ve İncil'deki pekçok hüküm de Kur'an'la yürürlükten kaldırılmıştır⁴. Ancak İslâm'ın gelişme sürecine bağlı olarak önceden Kur'an'da yerini alan bir hükmün daha sonra gelen bir başka hükümle yürürlükten kaldırılıp kaldırılmadığı hususunda ittifak mevcut değildir. Birçok bilgin Kur'an'daki bazı âyetlerin daha sonra indirilen bazı âyetlerle neshedildiğini ileri sürerken, bir kısmı Kur'an'ın kendi içerisinde neshin vuku bulmadığını iddia etmektedir. Hattâ neshi reddedip onun yerine tahsis⁵'i ikame edenlerin ilki olarak kabul edilen Ebû Müslim el-İsfahânî (öl. 322/933)'nin yaşadığı asır dikkate alınır, muhâlif fikrin ortaya atıldığı dönemin de, diğeri gibi oldukça erken zamanlara kadar uzandığı söylenebilir. Gerçi Kur'an'da neshin bizâtihi vuku bulduğunu söyleyenler İslâm bilginlerinin çoğunluğunu teşkil etmektedir. Ancak sayıları az da olsa hemen hemen her asırda, özellikle de son dönemlerde muhâlif görüşte olanlara rastlamak mümkündür. Bunlar içerisinde Ebû Müslim el-İsfahânî'den başka, eş-Şehristânî, Muhammed Abduh, Seyyid Ahmed Han, Muhammed el-Hudari⁶, Muhammed Tevfik Sıdkı⁷, Ömer Rıza Doğrul⁸ ve Süleyman Ateş⁹ gibi zatların isimleri sayılabilir.

³ bk. İbnü'l-Cevzî, *Nevâsihu'l-Kur'an*, (nşr. Muhammed Eşref Ali el-Milbârî), Medine 1404/1984, s. 97 vd; ez-Zerkânî, *Menâhil*, II, 237.

⁴ Mustafa Zeyd, *en-Nesh fil-Kur'an'l-Kerim*, Beyrut 1408/1987, I, 221.

⁵ Burada sözü edilen tahsis kavramı ifade ettiği anlam bakımından neshinden farklıdır. Bu farklılıklar şöyle özetlenebilir. Nesih, hükmün bütün cüzlerini ilga eder, buna mükabil tahsis hükmün bir kısmını yürürlükten kaldırıp bir kısmını ibkâ eder. Nesih, sadece emir ve nehiylerde mümkün olup, haberlerde söz konusu değildir, ancak tahsis her iki alanda da yapılabilir. Nesih olayında mensûhun önce nâsihin ise sonra gelmiş olması gereklidir, fakat tahsiste, tahsis edenle edilen arasında zaman bakımından bir farklılığın bulunması şartı yoktur. Ayrıca nesih, yalnız kitâp ve sünnette tahsis ise, bu iki aslın dışında da söz konusudur. (ez-Zerkânî, *Menâhil*, II, 184-186; Mustafa Zeyd, *Nesh*, II, 122-125.)

⁶ Hasan Ahmed, "Nesh Teorisi", *İslâm Araştırmalar Dergisi*, sy. 3 (Ocak 1987), s. 109.

⁷ Bu zat 1906 senesinde "el-Menâr" mecmuasında neşretmiş olduğu "en-Nâsih ve'l-mensûh" adlı makalesinde neshi kabul etmediğini tafsilatlı bir şekilde anlatmıştır. bk. *Mecelletü'l-Menâr*, Mısır 1324/1906, s. 110-119.

⁸ bk. Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, İstanbul, ts, LXXXVI vd.

⁹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1988, I; 213-218.

Kur'an'da fiilen neshin vuku bulduğunu iddia edenler neshi, hem hükmü hem metni mensûh¹⁰, metni bâki hükmü mensûh¹¹, metni mensûh, hükmü bâki naslar şeklinde üç kısma ayırmaktadırlar. Recim âyeti diye bilinen "Evli erkek ve evli kadın zina yaptıkları zaman Allah'tan bir cezâ olarak muhakkak onları recmedin. Allah mutlak gâlip ve hikmet sahibidir" anlamındaki metin, bilindiği gibi neshin son kısmı için örnek teşkil etmektedir. Nesih taraftarlarına göre sözünü ettiğimiz metin, daha önce âyet olarak indirilmiş, ancak Yüce Allah belli bir zaman sonra onun hükmünü yürürlükte bırakıp lafızlarını iptal etmiştir. İşte biz şimdi bundan sonraki başlıklarda, âyet olduğu ileri sürülen söz konusu metin hakkındaki rivâyetleri tahlil ederek iddiaların isabetli olup olmadığını tesbite çalışacağız.

A. Recim Âyetiyle İlgili Rivâyetler ve Tahlili

Recim âyetiyle ilgili rivayetlerden ulaşabildiklerimizi şöylece sıralayabiliriz:

1) Denildiğine göre Hz. Ömer halifeliği esnasında bir cuma günü minbere çıkarak hutbe irad etmiş ve şunları söylemiştir: "...Şüphesiz ki Allah Muhammed'i hak peygamber olarak gönderdi ve ona kitap indirdi. Allah'ın indirdiği şeyler içerisinde "recim âyeti"¹² de vardı. Bizler o âyeti okuduk, ezberledik ve hükmünü kavradık. Bunun içindir ki, Resûlullah (s.a.v) recm etti, ondan sonra biz de recm ettik. Ama insanların üzerinden uzun zaman geçerse korkarım ki birisi çıkıp, 'Biz Allah'ın kitabında recmi göremiyoruz' der de, Allah'ın indirdiği farîzayı terkederek sapıklığa düşerler. Gerçekten erkek ve kadınlardan zina eden kimse üzerine -muhsan olmak, beyyine veya gebelik yahut itirafta bulunmak şartıyla- recim, Allah'ın kitabında sabit bir haktır (...) "¹³.

2) Hz. Ömer bir başka rivâyetinde de: "Eğer insanların, 'Ömer Kur'an'dan olmayan bir şeyi Kur'an'a dercediyor' şeklindeki ithamlarından korkmasaydım, kuşkusuz recim âyetini Kur'an'a yazardım"¹⁴ demiştir.

¹⁰ "Bilinen on emzirme haramlık hükmü doğurur" âyetinin "beş bilinen emme" âyetiyle neshedilmesi gibi. bk. Müslim, "Radâ", 24. Ayrıca bk. İmam Mâlik, *Muwatta*, "Radâ", 18; et-Tirmizî, "Radâ", 3; ed-Dârimî, "Nikâh", 49; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 10.

¹¹ el-Enfâl 8/65. âyetin aynı sûrenin müteakip âyetiyle, el-Mâide, 5/90. âyetinin en-Nahl, 16/67, el-Bakara, 2/219 ve en-Nisâ, 4/43. âyetleriyle neshedilmesi bu kısma örnek olarak verilebilir.

¹² İbn Mâce'de yer alan bir rivâyette Hz. Ömer'in recim âyetinden söz ederken "eş-şeyhu ve'ş-şeyhatü izâ zeneyâ fercümühümâ elbettete nekâlen minellâh" şeklinde lafızlarını da bizzat okuduğu ifade edilmektedir. (bk. "Hudûd", 9)

¹³ el-Buhârî, "Hudûd" 31; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 23; et-Tirmizî, "Hudûd", 7, İbn Mâce, "Hudûd", 9; ed-Dârimî, Hudûd, 16; İmam Mâlik, *Muwatta*, Hudûd, 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 23.

¹⁴ İmam Mâlik, *Muwatta*, "Hudûd", 1; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 23; İbnü'l-Cevzî, *Nevâsihu'l-Kur'an*, s. 115; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Mısır, ts., XXIII, 134; İbn Kesîr, *Tefstrü'l-Kur'ani'l-azîm*, Beyrut 1388/1969, III, 261; ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, II, 35.

3) Suyûtî'nin "el-İtkan" adlı kitabında naklettiğine göre, "Zeyd b. Sâbit Kur'an âyetlerini ancak iki şâhit getirilince yazıyordu. Hz. Ömer recim âyetini getirdiğinde Zeyd bunu yazmadı. Çünkü onun şâhidi yoktu. Ancak Ebû Huzeyme Tevbe Sûresi'nin son âyetlerini getirdiğinde şâhidi olmadığı halde yazmıştı. Çünkü Resûlullah (s.a.v) onun şâhitliğini iki şâhit yerine kabul etmişti"¹⁵.

4) Konuyla ilgili bir başka rivâyet de Ebû Ya'lâ'nın Abdullah b. Ömer'den yaptığı nakildir. İbn Ömer diyor ki: "Kesîr b. Ebi's-Salt'ın şöyle dediğini duydum: "Bir gün Mervân'ın yanında bulunuyorduk. Aramızda Zeyd b. Sâbit de vardı. Zeyd dedi ki: "Biz Kur'an'da recim âyetini okuyorduk", Mervân: "O halde bunu mushafa yazsaydın ya" dedi. Bunun üzerine Zeyd b. Sâbit biz bu meseleyi Ömer b. Hattâb'a ilettik. O dedi ki: "Bu hususta size bilgi vereyim". "Nasıl" dedik. Dedi ki: "Bir gün Allah Resûlü (s.a.v)'ne bir adam geldi. Resûlullah ona birçok şey anlattı. Hz. Peygamber'in anlattığı hususlardan biri de recim meselesi idi. O adam Hz. Peygamber'e recim âyetini bana yaz dedi. Allah Resûlü (s.a.v) de şimdi olmaz veya buna benzer birşey söyledi"¹⁶.

5) Ubey b. Kâ'b Zir b.Hubeys'e: "Ahzâb Sûresi size göre kaç âyettir?" diye sordu. Zırr de: "Yetmiş üç âyet" diye cevap verdi. Bunun üzerine Ubey yemin ederek dedi ki: "Ahzâb Sûresi (âyet sayısı bakımından) Bakara Sûresi kadar hatta ondan daha uzundu. Biz o sûrede Yaşlı erkek ve yaşlı kadın zinâ ettikleri takdirde Allah'tan bir cezâ olarak mutlak surette recmediniz. Allah bilicidir ve hikmet sahibidir âyetini de okuyorduk"¹⁷.

6) Âmir b. Şurahil anlatıyor: "Şuraha adındaki kadın, kocası yanında olmadığı halde hâmile kaldı. Kadının mevlâsı onu Ali'ye getirdi. Ali kadına: "Belki kocan yanına gelmiş (de ondan dolayı hâmile kalmışsındır). Belki biri seni bu işe zorlamıştır" dedi. Kadın: "hayır" diye cevap verdi ve zina yaptığını söyledi. Bunun üzerine Ali kadına perşembe günü celde (yüz sopa) vurdu, -ben bu olaya bizzat şâhit oldum- cuma günü de onu recmetti -ben buna da şâhidim- ve daha sonra Ali emretti, kadının göbeği hizasına kadar bir çukur kazıldı. Bunun arkasından da Ali şöyle dedi: "Recim Allah Resûlü (s.a.v)'nden gelen bir sünnettir. Daha önce recim âyeti inmişti. Yemâme savaşında recim ve başka âyetleri okuyan kimseler şehid oldular (dolayısıyla bu âyet kayboldu)"¹⁸.

7) Hz. Âişe (ra) şöyle demiştir: "Recim ve bilinen on defa emzirmenin haramlık hükmü doğurduğu konusunda âyetler indirildi. (Bu âyetler) evimin için-

¹⁵ bk. *el-İtkân*, I, 78.

¹⁶ *el-Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ*, baskı yeri yok, ts., VIII, 211.

¹⁷ bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 132; el-Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmî'l-Kur'an*, Beyrut 1405/1985, XIV, 113; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, (nşr. Ahmed el-Kellâş), Beyrut, 1405/1985, II, 23; Süleyman Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 128.

¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 143.

deki divanın altında bir sahife üzerinde yazılı idi. Resûlullah (s.a.v) hastalanınca onunla ilgilenmiştik. O sırada bir evcil hayvan gelip (söz konusu âyetlerin yazılı olduğu) sayfayı yemişti”¹⁹.

Bu rivâyetler bazı yönlerden tahlile tâbi tutulabilir. Şöyle ki: Hz. Ömer'den nakledilen rivâyetler gösteriyor ki, “recim âyeti” denilen metin nâzil olduktan sonra Hz. Peygamber onu insanlara tebliğ etmiş, sahâbiler söz konusu metnin lafızlarını ezberlemişler, ayrıca hükmü Resûlullah zamanında uygulanmış ancak pekçok İslâm bilgininin belirttiği gibi metni neshedildiği için Hz. Ebû Bekir zamanında derlenen Kur'an'a kaydedilmemiştir:

Yine Hz. Ömer'e isnad edilen diğer nakilden anlaşılıyor ki o, söz konusu metnin cem esnasında Kur'an'a yazılmasını istiyordu. Fakat lafzen neshedilmesinden dolayı bu âyetin Kur'an'a sokulması noktasında insanların ithamlarından çekiniyordu. Bir defa şunu ifade etmek gerekir ki, Kur'an'ın daha önce içerdiği, toplumsal niteliği olan ve fevkalâde hayatî önem taşıyan bir âyetin lafzen neshedilip hükmünün ibkâ edilmesindeki hikmet gerçekten anlaşılır gibi değildir. Şayet bu metin âyet olarak inzal edilip sonra da tilâvet yönüyle neshedilmişse, bu durumda Hz. Ömer'in onu Kur'an'a yazdırması nasıl mümkün olabilir? Çünkü böyle bir şeyi teklif etmek açıkça Allah'ın emrine muhalefet anlamına gelir. Bu hususta bir başka ihtimali de göz önüne alıp, Hz. Ömer'in, mezkûr konudaki nesihten habersiz olduğunu varsaysak o takdirde bunu da onun, Kur'an karşısındaki duyarlılığı²⁰ ile bağdaştırmak mümkün olmaz. Ayrıca Hz. Ömer'in “...Zaman geçince birisinin çıkıp 'Allah'ın kitabında recim hükmü yoktur' diyerek dalâlete düşmesinden korkarım” şeklindeki sözü de oldukça şüpheli bir ifadedir. Zira, recm hükmünü taşıyan âyet şayet lafız itibarıyla neshedildiği için Kur'an'a konmamışsa, o takdirde böyle bir sözü söyleyen kimse hakikati dile getirdiği için niçin sapıklığa düşmüş olsun? Yok eğer Hz. Ömer Kur'an'a konmaması gerektiği halde o âyeti Kur'an'a yazdırma gibi bir düşünce taşıyorsa, o zaman da bunu hem daha önce de belirttiğimiz gibi Hz. Ömer'in Kur'an konusundaki hassasiyeti ile bağdaştırmak mümkün değildir hem de neshin tabiatına aykırı düşmektedir.

Âmidî, Hz. Ömer'e nisbet edilen “Eğer insanların, 'Ömer Kur'an'dan olmayan bir şeyi Kur'an'a dercediyor' şeklindeki ithamlarından korkmasaydım kuşkusuz recim âyetini Kur'an'a yazardım”²¹ sözünü iki açıdan problemlidir. Birincisi insanların ithamı sebebiyle Hz. Ömer'in Kur'an'dan olan bir sözü ona yazmamasıdır ki, ona göre bu mümkün değildir. Çünkü Hz. Ömer açık sözlülüğü

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 269. Ayrıca bk. İbn Kuteybe, *Te'vilü muhtelifi'l-hadis*, Beyrut 1393/1972, s. 310.

²⁰ el-Buhârî, “İ'tisâm”, 10.

²¹ İmam Mâlik, *Muvatta*, “Hudûd”, 1; Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 23; İbnü'l-Cevzî, *Nevâsihu'l-Kur'an*, s. 115; er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIII, 134; İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 261; ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, II, 35.

ve hak karşısındaki kararlı tutumuyla tanınmaktadır. Yani o, kınayanların kınamasından asla çekinmeyen bir kişiliğe sahiptir. İkincisi de bu sözün kaydedildiği rivâyetlerin senedlerinde zayıflık vardır. Çünkü söz konusu hadisin râvilerinden biri olan Huşeym çok tedlis yapmakla tanınan bir zattır²². Onun rivâyette bulunduğu Ali b. Zeyd de zayıf bir râvidir. Bundan dolayı Hz. Ömer'e nisbet edilen bu sözün sıhhati şüphelidir²³.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da, Hz. Ömer'in iki şâhid bulamadığı için Kur'an'a kaydettirmek üzere getirdiği recim âyetini Zeyd b. Sâbit'in yazmamasıdır. Bir defa şunu unutmamak gerekir ki, Kur'an'ın toplanmasını Hz. Ebû Bekir'e teklif eden Hz. Ömer'dir. Bu durumda onun, bir Kur'an âyetinin dışarda kalmasına gönlü razı olabilir miydi? Diyelim ki, Kur'an'ın derlenmesi için bir prensip kararı alınmıştı. İki şâhidi olmayan hiçbir kimsenin getirdiği metin Kur'an'a kaydedilmeyecekti. Bu durumda Hz. Ömer'in iki şâhit bulamaması nasıl mümkün olabilir. Varsayalım ki, şâhit bulamadı, Zeyd b. Sâbit bu konuda ona şâhitlik edemez miydi? Bildiğimiz kadarıyla o, Hz. Peygamber'in vahiy kâtibi idi, Resûlullah'ın vefatı esnasında Kur'an'ın tamamını ezberleyen az sayıdaki sahabîlerden biriydi ve arza-i ahîrede bulunarak hıfzını kontrol etmişti. Bütün bu özelliklere sahip olan bir sahabînin toplumsal önemi bulunan bir Kur'an âyetini sırf iki şâhit bulunamadığı için Kur'an'a yazmaması mümkün müdür? Bu sebeplerden dolayıdır ki, Hz. Ömer'e nisbet edilen bu rivâyeti kuşkuyla karşılamak gerekmektedir.

Abdullah b. Ömer'den gelen rivâyette ifade edildiği gibi Resûlullah (s.a.v)'in recim âyetini kendisi için yazmasını isteyen bir şahsın söz konusu talebini geri çevirmesi de mâkul görünmemektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in okur yazar olmadığı ve kendisine gelen âyet metinlerini vahiy kâtiplerine yazdırdığı bilinip dururken, bir sahabînin Resûlullah'tan böyle bir istekte bulunması isabetli değildir. Burada belki "yazdırtmak" şeklinde bir talebin olduğu ifade edilebilir. Ancak bu durumda da Resûlullah'ın başka bir zamana atıfta bulunmadan "şimdi olmaz" diyerek geri çevirmesi onun tebliğ fonksiyonu ile pek bağdaşmamaktadır.

İbn Ömer rivâyetinde dikkati çeken bir başka husus da, metinde zikredilen o meçhul kişinin talebini Hz. Peygamber'in geri çevirmesini Zeyd b. Sâbit'in, recim âyetinin metin itibarıyla neshedildiği şeklinde telakki edip Kur'an'a yazmamasıdır. Öyle anlaşılıyor ki, malum rivâyette Zeyd b. Sâbit'in Hz. Ömer'e bu durumdan söz ettiğinde onun da, konuyla ilgili bilgi vererek Hz. Peygamber'in "şimdi olmaz" demesini nakletmesi, Zeyd b. Sâbit'i böyle bir düşünceye sevketmiştir.

²² Senedinde söz konusu râvinin yer aldığı hadis için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 29. Bu zâtın ismi, Huşeym b. Beşir b. el-Kâsım b. Dînâr es-Sülemî el-Vâsıtî'dir. Hayatı hakkında bilgi için bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehziib*, Haydarabad, 1325, XI, 59-63.

²³ el-Âmidî, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*, Beyrut, 1402, III, 153 vd.

Halbuki toplumsal hayatta önemli bir fonksiyon ifa eden bir âyetin hangi maksatla söylendiği bilinmeyen mücerred bir söze dayandırılarak lafzen mensûh sayılması doğru bir yaklaşım gibi görünmemektedir.

Ubey b. Kâ'b'a nisbet edilen nakilde de recim âyetinin Ahzâb Sûresi'nde yer aldığını ve bu sûrenin esasen Bakara Sûresi kadar uzun olduğu ifade edilmektedir. Kanaatimize göre bu rivâyet iki açıdan tenkid edilebilir. Birincisi, recim âyeti diye bilinen metnin fâsılası Ahzâb Sûresindeki âyetlerin fâsılasına benzememektedir²⁴. Dolayısıyla üslup bakımından recim âyetinin bu sûrede bulunması mümkün değildir. İkincisi, Ahzâb Sûresi'nin Bakara Sûresi'ne âyet sayısı bakımından denk olduğu hususudur. Şayet bu doğru kabul edilirse o zaman, Ahzâb Sûresinin dörtte üçünün kaybolduğu sonucu ortaya çıkar ki, bu da Kur'an'ın korunduğunu ifade eden âyetin²⁵ manasıyla bağdaşmaz. Varsayalım ki söz konusu sûrenin önemli bir kısım âyeti bazı İslâm bilginlerinin de dediği gibi neshedildi. O zaman recim âyeti diye bilinen metnin ifade ettiği hüküm neden diğer âyetlerin hükümleri gibi iptal edilmedi? Madem hükmü devam edecekti, metni niye neshedildi? Öyle anlaşılıyor ki, Ubey b. Kâ'b'a isnad edilen bu rivâyet de tıpkı diğerleri gibi sırf Hz. Peygamber'in recim tatbikatlarına meşru bir zemin bulabilmek maksadıyla öngörülmüş çözümün rivâyet planındaki dayanağından başka bir şey değildir.

Âmir b. Şurahîl rivâyetindeki Hz. Ali (ra)'ye nisbet edilen: "Daha önce recim âyeti inmişti. Yemâme savaşında recim ve başka âyetleri okuyan kimseler şehid oldular (dolayısıyla bu âyet kayboldu)"²⁶ şeklindeki söz de, kesinlikle tutarlı değildir. Çünkü hâfız sahabîlerin tamamı bu savaşta şehit düşmüş değildir. Hayatta kalanlardan bir kısmının elinde hâlâ hususi nüshalar bulunmaktadır. Ayrıca Kur'an'ı cem etmekle görevli olan Zeyd. b. Sâbit Kur'an'ın tamamını ezberlediği için, şayet böyle bir âyet varsa elbetteki ondan haberdar olmalıdır. Dolayısıyla böyle bir durumda onun kaybolmasından söz etmek mümkün değildir.

Hz. Âişe rivâyetinde de recim âyeti'nin Kur'an'a yazılmaması, onun yazılı olduğu sahifenin evcil bir hayvan tarafından yenilmesine bağlanmaktadır. Bunun mümkün olmadığı ortadadır. Çünkü söz konusu rivâyette ifade edilen hâdise gerçekleşmiş olsa bile, o evcil hayvanın yediği hurma yaprağı dışında recim âyetinin yazılı olduğu bir başka nüshânın bulunmaması, hem sahabîlerin Kur'an kitâbeti konusundaki hassasiyetleriyle hem de vâkıa ile asla bağdaşmamaktadır. Bu durumda böyle bir rivâyeti sahih olarak görmek, Kur'an'ın sağlam bir şekilde

²⁴ bk., Montgomery Wat, *Kur'an'a Giriş*, (trc. Süleyman Kalkan), Ankara 1988, s. 69.

²⁵ bk.el- Hicr 15/9.

²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 143.

muhafaza edilmediği şüphesini doğurur ki, böyle bir iddiayı Kur'an muhâlifleri bile kabul etmezler.

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz ki bütün bu rivâyetler, recim âyeti diye bilinen metnin Kur'an'dan bir metin olduğunu gösterme gayretlerinin bir uzantısıdır. Herbirinin değişik yönlerden tutarsızlıkları vardır. O nedenle hepsini kuşkuyla karşılamak gerekmektedir. Recim âyetiyle ilgili rivâyetler sened itibariyle bazı tariklerden sahih olarak gelmiş olabilir, ancak onları metin yönüyle böylesine önemli bir meselede delil olarak kullanmanın doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Çünkü bu rivâyetleri delil kabul ettiğimiz takdirde, Kur'an konusunda pek çok şüphenin ortaya çıkmasına ciddî bir şekilde kapı aralamış oluruz.

B. Recim Âyetinin Kur'anîliği

Recim âyetiyle ilgili rivâyetler incelendiği zaman görülür ki, âyet olduğu ileri sürülen metin değişik versiyonlarla zikredilmektedir. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

- 1) الشيخ والشيخة إذا زنيا فارجموهما البتة ²⁷.
- 2) إذا زنى الشيخ والشيخة فارجموهما البتة نکالا من الله والله عزيز حكيم ²⁸.
- 3) الشيخ والشيخة إذا زنيا فارجموهما البتة نکالا من الله والله عليم حكيم ²⁹.
- 4) الشيخ والشيخة إذا زنيا فارجموهما البتة نکالا من الله والله عزيز حكيم ³⁰.
- 5) الشيخ والشيخة إذا زنيا فارجموهما البتة نکالا من الله ورسوله ³¹.
- 6) الشيخ والشيخة إذا زنيا فاجلدوهما البتة بما قضيا من اللذة ³².

Görüldüğü gibi recim âyeti olduğu iddia edilen metin içerdiği kelimeler itibariyle farklılık arz etmektedir. Yani metinde bir birlik söz konusu değildir. Öyle anlaşılıyor ki, bu metin manen rivâyet edildiği için farklı tarzlarda nakledilmiştir. Bu yüzden onun lafzen mütevâtir derecesine ulaştığını söylemek mümkün değildir. Halbuki bir metnin Kur'anîyetinin sabit olması, onun lafzen mütevâtir olmasına bağlıdır. Bu özellikten yoksun olan recim âyeti, söz konusu illetten dolayı Kur'an'dan sayılamaz.

²⁷ ed-Dârimî, "Hudûd", 16; İmam Mâlik, *Muvatta*, "Hudûd", 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 183; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, Beyrut, ts., IV, 360; İbnü'l-Cevzî, *Nevâsihu'l-Kur'an*, s. 116; ez-Zerkânî, *Menâhil*, II, 215.

²⁸ el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, baskı yeri yok, ts., VIII, 211; el-Hâkim, *Müstedrek*, IV, 359; İbnü'l-cevzî, *Nevâsihu'l-Kur'an*, s. 116; es-Suyûtî, *el-İtkan*, II, 32.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 132.

³⁰ el-Hâkim, *Müstedrek*, IV, 359; el-Beyhakî, *Sünen*, VIII, 211.

³¹ el-Beyhakî, *Sünen*, VIII, 211; el-Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, Beyrut, 1408, VI, 265.

³² el-Beyhakî, *Sünen*, VIII, 211; el-Heysemî, *ez-Zevâid*, VI, 265.

C. Hz. Peygamber'in Recim Uygulamaları ve Recimle İlgili Hadisleri

1. Resûlullah'ın Recim Uygulamaları

Hadis kaynakları bize Resûlullah (s.a.v) zamanında üç ayrı recim uygulamasından söz etmektedirler. Bu recim tatbikatlarını konu edinen rivâyetleri şöylece sıralamak mümkündür.

1) Mâiz Olayı

Ebû Büreyde anlatıyor: Mâiz b. Mâlik el-Esemî Resûlullah (s.a.v)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, ben nefsiime zulmettim, zinâ ettim, beni temizlemeyi istiyorum" dedi. Hz. Peygamber onu reddetti. Ancak Mâiz ertesi gün yine Peygamber'in huzuruna geldi: "Ey Allah'ın Resûlü, ben zinâ ettim" diye itirafa bulundu. Hz. Peygamber onu ikinci defa geri çevirerek başka birisi vasıtasıyla: "Onun aklında herhangi bir noksanlık var mı? Normal bulmadığınız bir hareketine rastladınız mı?" diye sorular sorarak konuyu araştırdı. Ancak (sorulara muhatap olanlar) ittifakla: "Biz onu aramızdaki sâlih kişilere denk akıl ve feraset sahibi biliyoruz" dediler. Mâiz üçüncü defa tekrar müracaatta bulundu. Hz. Peygamber, onlara tekrar adam göndererek sordurdu. Yine, 'ne kendinde ne de aklında her hangi bir kusur olmadığını' söylediler. Mâiz dördüncü de gelince Allah Resûlü (s.a.v) onun için bir çukur kazdırıp recm edilmesini emretti ve recm edildi"³³.

İbn Abbas'ın rivâyetine göre Hz. Peygamber: "Sen zina etmemiş belki öpmüşsündür yahut dokunmuşsundur veyahut sadece bakmışsındır"³⁴ diyerek onu itirafından vazgeçirmek istemiştir. Mâiz bütün bunlara menfi cevap vermiş, hatta Hz. Peygamber: "Yani sen şimdi zina mı ettin?" diye tekrar sorunca, "evet" demiştir³⁵. Bazı rivâyetlerde: "Sen onunla yattın mı? belki sadece dokunmuşsundur, peki kova kuyuda kaybolduğu gibi yahut sürmenin sürmedanlığa girip çıktığı gibi mi oldu?"³⁶ tarzında sorular sorarak itirafından vazgeçirip recmedilmesini önlemek istemiştir. Bazı anlatımlara göre de: "Sen zinanın ne olduğunu biliyor musun?" diye kendisine sorduğunda Mâiz: "Evet ben bir kişi nasıl helâline yaklaşıyorsa ben de haram olarak birine öyle yaklaştım" diyerek zinayı tarif etmiştir³⁷.

Bu konuda anlatılan bir başka rivâyette de şöyle denilmektedir. "Eslem kabilesine mensup olan Mâiz b. Mâlik, Naîm b. Hezzâl'in himâyesinde bulunan yetim bir şahıstı. Aynı kabileden bir kadınla zina etmişti. (Bu durumu öğrenen) İbn Hezzâl ona: "Resûlullah (s.a.v)'a git bu yaptığın işi anlat, umulur ki Allah Resûlü

³³ Müslim, "Hudûd", 5; Ebû Davûd, "Hudûd", 24.

³⁴ el-Buhârî, "Muhâribîn", 938; Ebû Davûd, "Hudûd", 24.

³⁵ Müslim, "Hudûd", 5.

³⁶ Ebû Davûd, "Hudûd", 24; ed-Dârekutnî, *Sünen*, III, 92

³⁷ Ebû Davûd, "Hudûd", 24; ed-Dârekutnî, *Sünen*, III, 92.

senin için Allah'tan af diler", dedi. Naîm b. Hezzâl bunun, onun için bir kurtuluş çaresi olabileceğini umuyordu. Bunun üzerine Mâiz Hz. Peygamber'e geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü ben zina ettim, Hakkımda Allah'ın kitabına göre hüküm vererek beni temizle" dedi. (Bu sözü duyan) Allah Resûlü yüzünü başka yöne çevirdi. Ancak Mâiz (sözünü tekrarlayarak): "Ey Allah'ın Resûlü ben zina ettim, hakkımda Allah'ın kitabına göre hüküm ver" dedi ve bu sözü dört defa tekrarladı. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v): "Aynı sözü dört defa tekrar edip durdun, söyle bakalım kiminle zina ettin?" dedi. Mâiz: "Falanca kadınla" deyince, Hz. Peygamber: "Onunla yattın mı?" diye sordu. Mâiz: "Evet" dedi. Resûlullah: "Onunla mübâşeretle bulundun mu?" (tenini tenine sürdün mü?) dedi. Mâiz: "Evet" dedi. Son olarak da Allah Resûlü (s.a.v): "Onunla cinsel ilişki de bulundun mu?" diye sordu. Mâiz bu soruya da: "Evet" karşılığını verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) Mâiz'in recmedilmesini emretti. Mâiz recim için taşlık bir alana götürüldü. Recmedilmeye başlanınca taşların acısını hissederek korkup kaçmaya başladı. Taşlayanların elinden kurtulmuştu ki, tam o esnada Abdullah b. Uneyş karşısına çıktı ve eline geçirdiği bir deve kemiği ile vurup onu öldürdü. Ardından Hz. Peygamber'e gelerek durumu arzetti. Resûlullah da: "Keşke bıraksaydınız. Belki de o tevbe etmiş Allah da onun tevbesini kabul etmişti" dedi³⁸.

Değişik rivâyetlerden anlaşıldığına göre Mâiz, Hz. Peygamber'e gelip: "beni temizle" dediği zaman, Resûlullah: "Dön ve tövbe et" demiş, ancak tekrar gelip: "ey Allah'ın Resûlü beni temizle" dediğinde yine kendisine, Peygamber (s.a.v) tarafından aynı şey söylenmiştir. Bu durum üçüncü defa tekrar etmiş, dördüncüde Allah Resûlü: "seni neden temizleyeyim?" diye sormuş, Mâiz: "Zinadan" demiştir. Hz. Peygamber: "Peki sen zina ettin mi?" diye sorduğunda: "evet ettim" demiştir. Sonra Resûlullah arkadaşlarına: "Bu deli mi?" diye sormuş, onlar da: "Hayır o akıllı birisi" demişlerdir. "İçki içmiş midir?" diye sorunca da araştırdıktan sonra: "Hayır içmemiştir" diye cevap vermişlerdir. Bundan sonra Mâiz recmedilmiştir³⁹.

Burada naklettiğimiz rivâyetler gösteriyor ki, Mâiz Hz. Peygamber'in kendisini recmetmesi için elinden geleni yapmış ve Allah Resûlü'nü böyle bir cezâyı vermeye âdeta mecbur etmiştir. Tabii ki olay aleniyet kazandığı için artık bu noktadan sonra Hz. Peygamber'in de affetme yetkisi kalmamıştır. Çünkü zina toplumsal bir hâdisedir. Böyle olunca zina ettiğini itiraf edip bunda ısrar eden bir kişiye, toplum tarafından bilinen bir cezanın verilmemesi, zinanın yaygınlaşmasına yol açabilir. Bu yüzdendir ki sorumluluk makamında bulunan Hz. Peygamber, Mâiz'i cezalandırmadan başka bir yol bulamamıştır.

³⁸ Ebû Davûd, "Hudûd", 23.

³⁹ Müslim, "Hudûd", 5.

Esasen Resûlullah'ın tatbik etmiş olduğu recim cezâsı çok ağır bir cezâdır. Ancak bu cezânın ağırlığı işlenen suçun çirkinliğinden kaynaklanmaktadır. Bir insana böyle bir cezanın verilmesi, toplumun diğer fertleri için, işlenen fiilin büyüklüğünü idrâkte hissî bir şok sağlayabilir. Bu da tabiatıyla insanları söz konusu çirkin fiilden uzaklaştırmada çok etkili bir rol oynamaktadır. Bir rahmet peygamberi olan Hz Muhammed'in böylesine ağır bir cezâyı vermesinin arka planında yatan asıl neden de bu olmalıdır.

2) Gâmidîyye Olayı

“Anlatıldığına göre Gâmid kabilesine mensup bir kadın Hz. Peygamber'e gelerek: “Ey Allah'ın Resûlü ben bir günah işledim” dedi. Resûlullah (s.a.v) da ona: “Dön git” dedi. Bunun üzerine kadın Resûlullah'ın huzurundan çıkıp gitti. Ancak ertesi gün tekrar gelerek Hz. Peygamber'e: “Ey Allah'ın Resûlü! herhalde sen Mâiz b. Mâlik'i reddettiğin gibi beni de reddediyorsun, fakat Allah'a yemin ederim ki ben hamileyim” dedi. Buna rağmen Resûlullah (s.a.v) ona aynı şekilde dönüp gitmesini söyleyince kadın, kalkıp gitti, ancak ertesi gün yine Peygamber'in huzura geldi. Bu sefer de Resûlullah (s.a.v): “Şimdi git çocuğunu doğur sonra gel” dedi. Kadın çocuğunu doğurduktan sonra bebeğini de alarak Allah Resûlü (s.a.v)'nün yanına geldi. Durumu gören Peygamber ona: “Git süttten kesilinceye kadar onu emzir” dedi. Kadın (Resûlullah'ın bu emri üzerine) gitti süttten kestikten sonra, çocuğun elinde bir parça ekmek olduğu halde onu alıp Peygamber'e getirdi ve: “İşte Ey Allah'ın nebisi! onu süttten kestim, yemek yemeğe de başladı” dedi. Bunun üzerine Resûlullah çocuğu orada bulunan müslümanlardan birine verdi, sonra kadın için bir çukur kazılmasını emretti. Ardından da Resûlullah (s.a.v)'ın tâlimatı üzerine kadın recmedildi. Recme iştirak edenler arasında Hâlid b. Velîd de vardı. O, kadının başına bir taşla vurmuş, üzerine kan sıçrayınca da kadına sövmüştü. Ancak bu duruma muttali olan Resûlullah (s.a.v): “Yavaş ol ey Hâlid! Nefsim kudret elinde bulunan Allah'a andolsun ki, bu kadın öyle bir tevbe etti ki, şayet alış-verişte sahtekârlık yapmış olanlar böyle tevbe etselerdi, onlar bile mutlaka bağışlanırlardı” dedi, sonra cenaze namazını kıldırdı ve böylece defnedildi”⁴⁰.

Şüphesiz zinâ, insanın hem kendi şahsına hem topluma hem de Allah'a karşı işlemiş olduğu bir suçtur. Bundan dolayıdır ki zina suçunun cezâsı, toplumun gözü önünde yerine getirilerek tatbik edilmektedir. Ancak ceza uygulanırken toplumun haddi aşmaması belli usul ve ölçüler içerisinde hareket etmesi gerekmektedir. Bu sebeptendir ki, Allah Resûlü sınırı aşınca Hâlid b. Velîd'i uyarmıştır.

⁴⁰ Müslim, “Hudûd”, 5; Ebû Davûd, “Hudûd”, 25.

3) Asîf Olayı

Buhâri ve Müslim'in ittifakla naklettikleri bir habere göre birbiriyle davalaşan iki bedevî Resûlullah (s.a.v)'a geldiler, onlardan biri: "Ey Allah'ın Resûlü senden Allah'ın kitabına göre aramızda hüküm vermeni istiyorum" dedi. Diğeri - belli ki ondan daha anlayışlı idi- oturduğu yerden kalkarak dedi ki: "Evet aramızda Allah'ın kitâbıyla hükmet ve bana da konuşmam için izin ver" dedi. Resûllah (s.a.v): "Anlat" dedi. (O zat): "Benim oğlum bu adamın yanında (asîf) ücretli işçi olarak çalışıyordu, fakat (şeytana uyup) onun karısıyla zina etmiş. Bunun üzerine ben (fidye olarak) bu adama yüz koyun ve bir de hizmetçi verdim. Ancak bu durumu bilginlere sorduğumda onlar: "senin oğluna yüz celde (sopa) ve bir yıl da sürgün, o adamın karısına da (evli olduğu için) recim cezası gerekir" dediler. Bu sözü dinledikten sonra Allah Resûlü (s.a.v): "Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a andolsun ki, aranızda Allah'ın kitabına göre hüküm vereceğim" dedi. (Ve sözüne şöyle devam etti) "Koyunlar ve hizmetçi sana geri verilecektir. Oğluna gelince ona da (cezâ olarak) yüz sopa ve bir yıl sürgün gerekmektedir". Hz. Peygamber (bunu söyledikten sonra da yanında bulunan Üneys'e) Ey Üneys! "Bu adamın karısına git şayet itirafta bulunursa onu da recmediver" dedi. Üneys kadının yanına gitti, suçunu itiraf ettiği için o da recme edildi"⁴¹.

Rivâyetten anlaşıldığı üzere, işçinin babası oğluna zina cezası uygulamasından fidye vermekle kurtulacağını, zina ile ortaya çıkan hukukî durumun mağdur koca ile erkek tarafını ilgilendiren bir konu olduğunu zannetmiş ve derhal kocanın memnun kalacağı maddi bir meblağ ödeyerek antlaşma yapmıştır. Ancak zina cezasını bu çerçevede değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü o, bir yönü ile

⁴¹ el-Buhârî, "Hudûd", 30, 34, 38, 46; "Ahkâm", 39; "Sulh", 5; "Âhâd", 1; "Şurû", 9; "Eymân", 3; Müslim, "Hudûd", 25; Ebû Davûd, "Hudûd", 25; et-Tirmizî, "Hudûd", 8; en-Nesâî, "Kudât", 22; İbn Mâce, "Hudûd", 7; ed-Dârimî, "Hudûd", 12; İmâm Mâlik, *Muvatta*, "Hudûd", 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 115-116. Bu rivâyetlerden başka, kaynaklar bize yahudilere yönelik bir recm uygulamasından da söz etmektedirler. İbn Ömer'in nakline göre bir grup yahudi Hz. Peygamber (s.a.v)'e gelerek kendi dindaşlarından bir erkekle bir kadının zina ettiğini söylediler. Allah Resûlü (s.a.v) de onlara: "Zina hakkında Tevrat'ta nasıl bir hüküm vardır?" dedi. Yahudiler de: "Yüzlerine karalar sürer, birbirine ters bir şekilde bir hayvan üzerine bindirip sokaklarda dolaştırırız" dediler. (Bir başka rivâyette yahudilerin Peygambere cevaben, onları rezil rüsvay ederiz, dedikleri ifade edilmektedir. bk. Ebû Dâvûd, "Hudûd", 27.) Ancak orada bulunan Abdullah b. Selâm: "Yâ Resûlallah! yalan söylüyorlar onların kitabında recim cezası vardır" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Tevrat'ı getirmelerini söyledi. Yahudiler hemen Tevrat'ı getirdiler. Onlardan biri elini o recim âyetinin üzerine koyarak âyetin öncesini ve sonrasını okumaya başladı. Bu duruma muttali olan Abdullah (müdahalede bulunarak) adama "elini kaldır", dedi. Elini kaldırıncaya bir de baktılar ki, orada recim âyeti bulunmaktadır. Böylece yahudi topluluğu: "Doğru söyledin ey Muhammed!, gerçekten burada recim hükmü varmış" dediler. Ardından Hz. Peygamber onların recmedilmelerini emretti. (bk. Müslim, "Hudûd", 25; Ebû Davûd, "Hudûd", 27.)

beşerî hukuku ilgilendirse de bir başka yönüyle de hukûkullahla irtibatlıdır. Dolayısıyla problemin suçlu tarafla mağdur tarafın mutabık kalacağı bir formülle çözüme bağlanması yeterli görünmemektedir. Bu yüzden Allah Resûlü babanın, mağdur kocaya fidye olarak vermiş olduğu koyunları iade etmiş, zinaya adı karışan kadının -itirafta bulunması halinde- recmedilmesini emretmiştir⁴².

2. Hz. Peygamber'in Recim Hakkındaki Sözleri

Ubâde b. Sâmit'ten nakledilen bir haberde Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: "Bekâr bekâr ile zinâ ederse, bunların cezâsı yüz sopa ve bir yıl sürgündür. Evli evli ile (dul dul ile) zinâ ettiğinde ise, cezâları yüz sopa ve taşlanarak öldürülmektir"⁴³.

Bu konudaki bir başka hadis de Abdullah İbn Mes'ûd kanalıyla gelmektedir. Allah Resûlü (s.a.v) buyurmuştur ki: "Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim O'nun Resûlü olduğuma şehâdet eden müslüman bir kimsenin kanı (öldürülmesi) helâl değildir. Ancak kasten cana kıyan, nikâh altında veya dul olduğu halde zinâ eden erkek ve kadın, İslâm dinini terkedip müslüman toplumdandan ayrılan (mürted) kimse müstesnadır"⁴⁴.

Zeyd b. Sâbit anlatıyor: "Allah'a andolsun ki, Resûlullah'ı şöyle derken işittim: "Yaşlı erkek ve yaşlı kadın zina ettiklerinde her ikisini de mutlaka recmedin"⁴⁵.

D. Recim Cezâsının Kaynağı

Nakletmiş olduğumuz peygamberî uygulamalar ve hadisler gösteriyor ki, Hz. Peygamber hem sözlü olarak hem de fiilen recmi kabullenmişti. Bu kabulün neticesidir ki, itirafta bulunan üç şahsa recim, bir şahsa da celde cezâsı vermiştir.

Bilindiği gibi celde Kur'an'ın öngördüğü bir cezâdır. Çünkü yüce Allah: "Zinâ eden kadın ve zinâ eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve âhîret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerin uygulanışı esnasında) sizi onlara karşı bir acıma tutmasın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun"⁴⁶ buyurmaktadır. Ancak recim ile ilgili herhangi bir Kur'an'î nas mevcut değildir. O halde yukarıda sıraladığımız hadislerin ve onların tatbikatı durumunda olan olayların konusunu teşkil eden recim cezâsının kaynağı nedir? Hemen ifade edelim ki, Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğunluğuna göre Hz. Peygam-

⁴² İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara, 1988, VI, 242.

⁴³ el-Buhârî, "Vekâle", 13; Müslim, "Hudûd", 25. Farklı varyantlar için bk. Ebû Davûd, "Hudûd", 23; İbn Mâce "Hudûd", 7; et-Tirmizî, "Hudûd", 8.

⁴⁴ el-Buhârî, "Tefsir", 5/5; "Diyât", 22; Müslim, "Kasame", 25,26; İbn Mâce, "Hudûd", 1; Ebû Davûd, "Hudûd", 1.

⁴⁵ Ed-Dârimî, "Hudûd", 16.

⁴⁶ en-Nûr 24/2

ber'in recim kararının dayanağı, metni neshedildiği için Kur'an'a yazılmamış olmakla birlikte hükmü yürürlükte olan recim âyetidir. Öyle anlaşılıyor ki sözü edilen bu bilginler hem Allah Resûlü (s.a.v)'nün yapmış olduğu uygulamayı Kur'an vahyine dayandırmak hem de bazı rivâyetlerde recim âyeti diye zikredilen metnin mahiyetini ortaya koymak için böyle bir yola başvurmuşlardır. Ancak burada şunu ifade etmek gerekir ki, Resûlullah (s.a.v)'in recim tatbikatını lafzen mensûh olduğu iddia edilen bir Kur'an âyetine dayandırmadan, kendisinin bir icthadı olarak kabul edip vahiyle ilişkilendirmek mümkün iken, bir takım âhad haberi kurtarmak uğruna oldukça karışık ve bir o kadar da problemlî bir yola girmenin mantığını kavramak anlaşılır gibi değildir. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi Ehl-i Sünnet bilginlerinin çoğunluğu recim âyetini, lafzen mensûh, hükmen bâki bir metin olarak telakki etmektedirler. Onlara göre Hz. Peygamber'in recim konusundaki uygulamalarının asıl dayanağı da bu âyettir. Burada tabiatıyla şu soru akla gelmektedir. Toplumsal bir hüküm ortaya koyarak itiraf veya ispat sonucu insan hayatına son verme gibi en ağır bir cezayı öngören bir nassın, lafız itibarıyla neshedilmesinin gerekçesi ne olabilir? Daha önce de ifade ettiğimiz gibi esasen ne böyle bir şeyi izah etmek aklen mümkündür ne de Ehl-i Sünnet bilginlerine isnad edilen açıklamanın mantıkî bir tutarlılığı vardır. Bu bakımdan recmi temellendirirken ona kaynak olarak Kur'an'ı değil Sünnet'i göstermek daha isabetlidir.

Burada şu hususa da işaret edelim ki; Muhammed İzzet Derveze ve Süleyman Ateş gibi bazı müfessirler Hz. Peygamber'in recim uygulamalarından söz eden hadisleri "celde âyetleri"nden⁴⁷ önceki bir zamana aitmiş gibi göstererek bu konudaki nihâî hükmün gönderilmesinin ardından Hz. Peygamber'in, kendi icthadına⁴⁸ veya Tevrat'ın hükmüne⁴⁹ dayanmak suretiyle⁵⁰ uyguladığı recmin neshedildiğini belirtmektedirler. Doğrusu bu yaklaşım da yukarıda zikrettiğimiz üç ayrı rivâyete konu olan şahıslara verilen cezânın sonuçları bakımından isabetli değildir. Zira bu anlayışa göre ortada Hz. Peygamber'in şahsî icthadıyla yaptığı bir uygulama vardır. Eğer bu uygulama daha sonra yürürlükten kaldırılacaksa, o takdirde yüce Allah buna neden izin vermiştir? Böyle geçici bir uygulamanın dinî açıdan sonraki nesillere ne faydası vardır? Şayet bu cezâ daha sonraki kuşaklar

⁴⁷ en-Nûr 24/1-2.

⁴⁸ bk. Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîrül-hadis*, X, 110.

⁴⁹ Bu husus Tevrat'ta şöyle ifade edilmektedir: Karısının kız çıkmadığını iddia eden adamın sözü doğru çıkarsa o genç kadının, babasının evinin kapısı önünde taşla vurulup öldürüleceği, başka bir adamın karısıyla yatan adamın da o kadınla birlikte öldürülecekleri; nişanlı bir kızla yatan erkeğin ve ona karşı koyup bağırmayan kadının taşla vurularak öldürülecekleri, fakat bu iş şehrin içinde değil de kırdan olmuş ise sadece erkeğin öldürüleceği, kadının suçsuz sayılacağı... şeklinde zikredilmektedir. bk. *Kitab-ı Mukaddes*, Tesniye, 22/19-22.

⁵⁰ Süleyman Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VI, 145 vd.

için zina konusunda caydırıcı bir rol oynayacaksa, o takdirde yürürlükte kalması gerekmez miydi? Yoksa Hz. Peygamber'in tatbikatı Kur'an tarafından isabetsiz mi görülmüştür? Eğer böyle bir durum söz konusu ise, o zaman Kur'an vahyi gecikmeden tam zamanında inzâl edilmeli değil miydi? Zira biz biliyoruz ki, Allah Resûlü bazen vahiy bekler, beklediği vahiy gelmediği zaman kendi ictihadiyle âmel ederdi. Şayet ictihadında bir kusur ve hata söz konusu olursa o zaman da bu, vahiy tarafından tashih edilirdi. Tıpkı bunun gibi eğer Hz. Peygamber'in recim konusundaki ictihadının Nûr, 24/2. âyeti ile neshedildiği iddia edilirse, o takdirde söz konusu ictihadın isabetli olmadığı için yürürlükten kaldırıldığı söylenebilir. Böyle bir şeyi kabul etmek de nâsîh durumunda olan Kur'an vahyinin zamanında inzâl edilmeyerek üç şahsın hayatına mâl olduğu anlamına gelir. Halbuki vahyin amacı insanları mağdur etmek değil, onları hem dünyada hem de âhirette mutlu kılmaktır. Böyle olunca Kur'an'da yer alan celde hükmünün temel hedefi, recmi kaldırmak suretiyle cezâyı hafifletmek değil, şartların özelliğine göre uygun cezâlar koymaktır. Önemli olduğu için bir daha ifade edelim; eğer iddia edildiği gibi burada bir nesih söz konusu olsaydı, o takdirde Hz. Peygamber'in vermiş olduğu kararın uygulanmadan önce neshedilmesi gerekirdi.

Hz. Peygamber'in recim uygulamalarıyla celde âyeti arasında neshin olmadığını gösteren diğer bir delil de, Resûlullah (s.a.v)'in aynı anda hem recmi hem de celdeyi tatbik etmiş olmasıdır. Bilindiği gibi asîf olayında fâil durumunda olan genç, bekâr olduğu için yüz sopa cezâsına, mef'ûl konumunda bulunan kadın da muhsan/evli olduğu için itiraf neticesi recim cezâsına çarptırılmıştır.

Bu konuda ileri sürülebilecek bir başka delil de şudur. Asîf olayı diye bilinen hâdiseyi anlatan rivâyetler sahih hadis kaynaklarında tam onsekiz yerde zikredilmiştir⁵¹ ve hepsinin ilk râvisi Ebû Hureyre'dir. Ebû Hureyre yapmış olduğu bu nakillerin birinde zina cezâsına maruz kalan tarafların Hz. Peygamber'in yanına geldiklerinde kendisinin de bizzat orada hazır bulunduğunu ifade etmektedir⁵². Tarihen sabit bir hakikattir ki, Ebû Hureyre hicretin yedinci senesinde müslüman olmuştur⁵³, Nûr sûresi'nin inzâlî ise hicrî beş veya altıncı senededir. Halbuki nesih söz edebilmek için nâsîhin sonra mensûhun ise önce inzâl edilmiş

⁵¹ el-Buhârî, "Hudûd", 30, 34, 38, 46; "Ahkâm", 39; "Sulh", 5; "Âhâd", 1; "Şurût", 9; "Eymân", 3; Müslim, "Hudûd", 25; Ebû Davûd, "Hudûd", 25; et-Tirmizî, "Hudûd", 8; en-Nesâî, "Kudât", 22; İbn Mâce, "Hudûd", 7; ed-Dârimî, "Hudûd", 12; İmâm Mâlik, *Muvatta*, "Hudûd", 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 115-116.

⁵² bk. el-Buhârî, "Âhâd", 1.

⁵³ Ebû Hureyre'nin hayatı hakkında bk. İbn Kuteybe, *Te'vilü muhtelif'l-hadis*, s. 17, 40; Ebû Zûr'a ed-Dimaşkî, *Tarih*, Dimaşk, 1980, I, 544; ez-Zerkeşî, *el-İcâbe*, Beyrut 1405/1985, s. 77-115.

olması gerekmektedir. Bu durumda söz konusu metinler arasında bir neshin vuku bulunduğunu söylemek mümkün değildir⁵⁴.

Ayrıca Hz. Ali (ra)'nin zina eden evli bir kişiye önce celde sonra da recim cezâsı verip, konuyla ilgili sorulan bir soru üzerine de: "Onu Allah'ın kitabına göre celde ile, Hz. Peygamber'in sünnetine göre de recim ile cezalandırdım" demesi⁵⁵, söz konusu naslar arasında neshin olmadığını gösteren bir başka delildir. Bütün bu deliller gösteriyor ki recim, fiilî sünnetin temellendirdiği bir cezadır ve bu cezâ da yürürlükten kaldırılmış değildir. Esasen dört mezhep imamı, Ebû Hanîfe'nin talebeleri Ebû Yûsuf, Muhammed ve Züfer, ayrıca İbn Ebî Leylâ, el-Evzâi ve es-Sevri de recim cezasının şartlar tahakkuk ettiği zaman mutlak surette uygulanacağı görüşünü paylaşmaktadırlar⁵⁶.

Kısaca denilebilir ki, Hz. Peygamber'in söz konusu tatbikatının kaynağı sünnet vahyidir. Sünnet vahyi ile konulmuş bir hüküm de bağlayıcıdır. Çünkü Hz. Peygamber de mecâzen şâri sıfatına sahiptir. Kur'an'ın hüküm koymadığı alanlarda Resûlullah bu sıfatıyla hüküm koymuştur. Dolayısıyla onun verdiği hüküm de sonuçta Allah'ın onayından geçtiği yani takrir-i vahiy olduğu için meşrû ve bağlayıcıdır⁵⁷.

Yeri gelmişken şunu hemen ifade edelim ki, esasen recim hükmünü ortaya koyan kavli ve fiilî sünnetle celde âyeti arasında nesih değil, tahsisten söz etmek daha isabetli olsa gerekir. Çünkü aynı seviyede olan iki metin arasında tahsis câizdir. Böyle olunca recim hadislerinin, mutlak anlam ifade eden celde âyetinin hükmünü tahsis ve takyid ettiği söylenebilir. Zira recim hadislerini Fahreddin er-Râzî (öl. 606/1209)⁵⁸ ve İbnu'l-Hümâm (öl. 861/1457) gibi bazı İslâm bilginleri manevî mütevâtir kategorisine sokmuşlardır⁵⁹. Bu sebeptendir ki, bekâr bir kimse zina yaptığı zaman celde, evli olan zina yaptığı da recim cezâsı verilmiştir.

E. Sonuç

Bir makale sınırları içerisinde takdim ettiğimiz bu bilgileri iki ayrı perspektiften değerlendirebiliriz. Bunlardan birisi, asıl konuya giriş mahiyetinde olan nesih, diğeri de recim âyeti meselesidir. Nesihle ilgili şunlar söylenebilir. İslâm bilginlerinin çoğunluğu neshi tefsir ilminde bir çözüm yolu olarak kabul edip savunurken, bir kısmı da Kur'an'daki mevcut âyetlerin hepsinin bir işlevi olduğunu ileri

⁵⁴ İbn Kuteybe, *Hadis Müdafaa'sı*, (trc. M. Hayri kırbaçoğlu), İstanbul 1979, s. 254; Ayrıca bk. el-Ceziri, Abdurrahman, *Kitâbü'l-fikh ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, İstanbul 1987, V, 69.

⁵⁵ el-Cassâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, (thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvi), Beyrut, ts., V, 97.

⁵⁶ bk. el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, V, 95.

⁵⁷ Bu konuda geniş bilgi için bk. Demirci, Muhsin, *Vahiy Gerçeği*, İstanbul, 1996, s. 171-177.

⁵⁸ bk. *Mefâtihu'l-gayb*, XXIII, 134.

⁵⁹ bk. *Fethu'l-kadîr*, IV, 121.

sürerek neshi reddetmektedir. Bize göre burada isabetli olan görüş neshe kapı aralamayan görüştür. Çünkü Kur'an başlı başına bir hukuk sistemi değil, İslâm hukuk sisteminin öncelikli temel kaynağıdır. Böyle olunca Kur'an'ın içerdiği bütün naslar hukuk için malzeme niteliğindedir. Tabî ki bu durumda da bir nassın bir başka nassla teâruzu/çelişkisi söz konusu değildir. Naslar arasında herhangi bir çelişki olmadığı sürece de nesihten söz etmenin bir anlamı yoktur. Zira nesih, naslar arasında meydana gelebilecek bir teâruzu ortadan kaldırmak, böylece Kur'an'da anlam yönünden bir bütünlük oluşturmak için öngörülen bir yoldur. Kaldı ki bir çözüm yolu olarak başvuru nesih, problemleri halletme uğruna bazen yeni problemler de ortaya çıkarmaktadır. Bunları neshin taksimatında bile görmek mümkündür. Mesela, toplumsal bir meseleyle ilgili hüküm taşıyan "recim âyeti" nin tilâveten, çeşitli alanlara dair hüküm içeren bir kısım âyetin de hükmen, bunların dışındaki bazı âyetlerin de hem hüküm hem de tilâvet yönüyle iptal edildiğini iddia edip, bunu akılla izaha kalkışmada ortaya çıkacak problemler bunlardan bazılarıdır. Ayrıca Kur'an'ın bir kısım âyetlerini hüküm itibariyle mensuh saymak, onları bağlayıcı görmemek anlamında tarihsel bir alana hapsedmek demektir ki, bu da Kur'an'ın evrenselliğine gölge düşürmektedir.

Burada değerlendireceğimiz ikinci konu da recim âyeti diye ileri sürülen metnin gerçekten âyet olup olmadığı konusudur. Bilindiği gibi recim cezası Hz. Peygamber'in tatbikatlarıyla gündeme gelmiştir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi kaynaklar bize bu konuyla ilgili olarak Mâiz, Gâmiyye ve Asîf diye bilinen üç ayrı olaydan söz etmektedirler. Bu olayların vuku bulup bulmadığı konusunda herhangi bir tartışma mevcut değildir. Tartışma esasen söz konusu uygulamaların kaynağıyla ilgilidir. Başta tefsir usûlü bilginleri olmak üzere İslâm âlimlerinin büyük bir çoğunluğu recim cezasını, İslâm'ın birinci öncelikli kaynağı olan Kur'an'a dayandırmak istemişlerdir. Ancak Hz. Ebû Bekir'in cem ettirdiği ve daha sonra Hz. Osman zamanında istinsah edilen Mushaf'ta yer almaması sebebiyle olsa gerek ki onu, metni mensûh bir âyet olarak telakki etmişlerdir. Bundan dolayı denilebilir ki, recim âyeti diye iddia edilen metinle ilgili olarak nakledilen rivâyetler, söz konusu metnin Kur'an'ın lafzen mensuh bir âyeti olduğunu gösterme gayretlerinin bir uzantısıdır. Ancak hemen belirtelim ki, bu rivâyetler içerik yönüyle çeşitli tutarsızlıklarla doludur. O nedenle bunların hepsini kuşkuyla karşılamak gerekmektedir. Nitekim İbn Muzaffer⁶⁰ ve Ömer Rıza Doğrul⁶¹ Hz. Ömer'e isnâd edilen rivâyetlerin zındıklar tarafından uydurulduğunu ifade etmektedirler. Onların bu yaklaşım tarzı isabetli görülebilir. Çünkü Hz. Ömer söz konusu nassın âyet olduğundan kesin olarak emin olsaydı İbn Atiyye'nin de

⁶⁰ ez-Zerkeşî, *Burhân*, II, 36.

⁶¹ *Kur'an Nedir?* Ankara, 1967, s. 50 vd.

dediği gibi onu en azından kendi halifeliği zamanında Kur'an'a yazardı⁶². Zira, Kur'an, cem edildikten sonra, halifeliği müddetince onun yanında muhafaza edilmişti. Bunun tersi, Kur'an konusunda son derece duyarlı olan böyle bir şahsiyetin, Kur'an'dan bir âyetin eksik olduğuna bile bile göz yumması anlamına gelir ki, Hz. Ömer hakkında böyle bir şeyi düşünmek mümkün değildir.

Recim âyetiyle ilgili nakledilen rivâyetler sened itibariyle belki bazı tarihlerden sahih olarak gelmiş olabilirler. Ancak sırf senede itibar ederek onları böylesine önemli bir meselede delil olarak kullanmanın doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Çünkü bu rivâyetleri recim için delil kabul ettiğimiz takdirde, Kur'an konusunda birçok şüphenin ortaya çıkmasına yol açmış olabiliriz.

Herşeyden önce şunu ifade etmek gerekir ki, recim âyeti olduğu iddia edilen metinde, Mustafa Sâdik er-Râfîi ve Ali Mansûr'un da belirttiği gibi ne Kur'an lugatının sağlamlığı, nazmının letâfeti, binasının kuvvet ve akıcılığı vardır⁶³ ne de o Kur'an'ın belâğatına uymaktadır⁶⁴. Üstelik bu metin yaşlı erkek ve kadının zina etmesi durumunda recmi söz konusu etmektedir. Tabiatıyla bunun mefhûm-ı muhâlifinden onun, sahih bir nikâhla evli bulunan genç erkek ve kadını konunun dışında tuttuğu anlaşılırki, mezkûr metin bu yönüyle de tenkide tâbi tutulabilir.

Ayrıca birden çok versiyonu nakledilen bir metnin lafzen mütevâtir olması asla mümkün değildir. Bu olsa olsa manen mütevâtir bir metin sayılabilir. Manevî tevâtür de bir metnin Kur'anîliği için yeterli değildir. Çünkü Kur'an hem lafız hem de anlam yönüyle mütevâtirdir. Bu durumda böyle bir metnin Kur'an'dan olduğu nasıl iddia edilebilir?

Bilindiği gibi had cezaları Kur'an'da yerine göre rakamsal değerlerle, yerine göre de tatbik şekilleri açıkça beyan edilerek zikredilmiştir. Mesela Kur'an, celdenin yüz⁶⁵, hadd-i kazfın (muhsane kadına yapılan zina iftirasının) seksen sopa⁶⁶ olduğunu, hırsızlık yapanın elinin⁶⁷, Allah ve Resûlü'ne karşı savaş açıp yeryüzünde fesat çıkararak kimsenin el ve ayaklarının çaprazlama olarak kesileceğini⁶⁸ belirtmektedir. Şayet Allah Teâlâ, evli zâni ve zâniyenin taşlanarak öldürülmesini murad etmiş olsaydı, tıpkı bu cezalarda olduğu gibi onu sarıh bir şekilde

⁶² *Mukaddemetân fi ulûmi'l-Kur'an*, (nşr. Arthur Jeffery), baskı yeri yok., 1954, s. 38.

⁶³ e-Râfîi, *İcâzû'l-Kur'an*, Mısır 1345, s. 29

⁶⁴ bk. Ali Mansûr, *Nizâmü't-tecrîmve'l-ikâb fi'l-İslâm*, baskı yeri yok., ts., s. 179.

⁶⁵ en-Nûr, 24/2.

⁶⁶ en-Nûr, 24/4.

⁶⁷ el-Mâide, 5/38.

⁶⁸ el-Mâide, 5/33.

Kur'an'da beyan ederdi. Bu da tabiatıyla konuyu, muhtemel problemlerden uzaklaştırmış olurdu.

Kısacası recim, âyet olarak inzal edilip lafızları daha sonra neshedilmiş bir Kur'anî metinle değil, fiilî sünnetle sabit olmuş bir cezâdır. Yani dayanağı Kur'an değil sünnet vahyidir. Ancak onun verdiği hüküm de sonuçta Allah'ın onayından geçtiği yani takrir-i vahiy olduğu için meşrû ve bağlayıcıdır.⁶⁹. İşte bu hüküm de Kur'an'ın ortaya koymuş olduğu celde hükmünü tahsis etmiş olmalıdır ki, evli zâni ve zâniyelere recim, Nûr Sûresi'nin ikinci âyetinde ifade edilen mutlak hüküm de söz konusu sünnet vahyi ile tahsise tâbi tutularak zina yapan bekâr erkek ve kadınlara da celde cezası verilegelmiştir.

⁶⁹ Bu konuda geniş bilgi için bk. Muhsin Demirci, *Vahiy Gerçeği*, s. 171-177.